

ТИРАЖУВАННЯ ПРАВДИВИХ ЗНАТЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА — ОСНОВА СТАЛОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ

О.І. Ковалів

*Інститут агроекології і природокористування НААН (м. Київ, Україна)
e-mail: okovaliv@ukr.net; ORCID: 0000-0003-4908-7963*

Встановлено, що першопричиною багаторічного блукання української «еліти» в пошуку шляхів і методів формування сталого розвитку нової суверенної української держави, серед цивілізованих народів світу, стала гібридна маніпулятивна прорадянська система знань «відомчої монополії», яка укорінилась у науковому і педагогічному середовищі України і плавно переросла в «корумповано-олігархічну» систему заінтересованості в усьому просторі суспільних відносин. Обґрунтовано, що комуністична більшість Верховної Ради України ще в 1992 р. (в доконституційний період) у гібридний спосіб (розділяй і володарюй) самочинно розчленувала землю та її природні ресурси, яка є абсолютною власністю Українського народу, — на три різні форми власності «на землю» (державну, колективну і приватну). Здійснена так звана земельна реформа в Україні на базі «колективної власності на землю» не введена в конституційне поле до цього часу, а навпаки продовжує поглиблення, шляхом запровадження в антиконституційний спосіб надуманого обігу земель сільськогосподарського призначення (до 10 тис. га в одні руки). Доведено, що надважливою першочерговою дією як чинником наведення правопорядку в українській дійсності є правдиві знання економіко-правової сутності конституційного земельного прагматизму. Рівень життєдіяльності в нинішній Україні залежить від рівня світоглядної освіченості її громадян, особливо молоді, яка навчається в закладах системи Міністерства освіти і науки України. Вимагається, щоб кожний освічений громадянин України як повноправний (де-юре) співзасновник держави (республіки) і співвласник землі та її природних ресурсів, особливо студентська молодь, яка закінчує ЗВО, зокрема аграрні, володіла знаннями про конституційні права стосовно «землі» як головного капіталу нації, що є незамінною основою цивілізованої і заможної життєдіяльності кожного. Доведено, що наявність особистої засновницької (статутної) частки в капіталі нації, розмір якої для початку становитиме в еквіваленті понад 200 тис. дол. США стане реальним рушієм процесу проявлення громадянських прав українця.

Ключові слова: знання, конституційне право, земля, природні ресурси, господарювання, агросфера, родючі ґрунти, природокористування.

ВСТУП

Досягнення стану комфортної життєдіяльності людини, яка перманентно пов'язана з процесом природокористування, потребує балансу між задоволенням сучасних потреб суспільства, зумовлених розвитком матеріального виробництва, і безпеліційним захистом життя й здоров'я теперішніх та майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному й здоровому довіллі. Саме, такий процес ідентифікується Всесвітньою комісією з навколишнього середовища та розвитку ООН: «сталий розвиток» як «розвиток, котрий задовольняє потреби нинішнього покоління

без шкоди для можливості майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби» [1].

Ретроспектива діяльності української наукової, професійної, громадської і владної еліт упродовж останнього тридцятиріччя, особливо у сферах пов'язаних із процесом використання (експлуатацією) природних багатств, унаслідок чого з'явилась численна кількість наукових праць, аналітичних і програмних документів, офіційних і публічних матеріалів, вказує на певну об'єктивність періодичного оцінювання існуючого стану, здебільшого як «негативний» і навіть — «критичний», а також на наявність, немовби, логічних і

актуальних численних порад і вимог стосовно врегулювання існуючих недоліків та проблем. Однак, підозрюючи корупційний антиукраїнський вплив на багатьох вчених України, що тягнеться з радянських часів, наявні проблеми з використанням і охороною землі та її природних ресурсів і довкілля не усунуто дотепер, а навпаки, їх кількість зростає і методика застосування верховенства права і правди — ускладнюється.

Зазвичай, у такому гібридному середовищі, де переважна більшість «досвідчених авторитетів» (авторів таких напрацювань), послуговуючись прорадянськими знаннями «відомчої монополії», яка плавно переросла в «корумповано-олігархічну систему», — не вбачається «чимось надзвичайним».

Натомість, перебування України в стані війни, вимагає якнайшвидшої перемоги, не лише зовнішнього людиноненависного ворога і стабілізації та закріплення цілісності всієї території в межах державного кордону, визнаного міжнародним товариством 1991 р., але й наведення правопорядку на «внутрішньому фронті», починаючи з очищення простору від «гібридних прорадянських знань щодо «землі»» серед науковців і педагогів, та їхніх учнів, які з часу прийняття Декларації про державний суверенітет України [2] й проголошення незалежності України нуртують в органах державної влади (законодавча, виконавча, судова) і місцевого самоврядування.

Саме, земельна норма Декларації про державний суверенітет України і аналогічна в Конституції України (далі — КУ) [3]: «Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони (скорчено: «земля та її природні ресурси», а стисло «земля») є об'єктами права власності Українського народу» стосується всіх категорій землі та пов'язаних із нею природними ресурсами (надр, ґрунтів, лісів, повітряного простору, вод, енергетичних, частотних, оздоровчих, видових тощо...), що є природними об'єктами неподільного і

незмінного абсолютного (публічного) права власності (всіх громадян України, а не лише «селян»), у т. ч. — «ґрунтів» (земель сільськогосподарського призначення). Такі природні об'єкти не є об'єктами цивільних прав і тому не можуть купуватися чи продаватися, а бути — лише предметом «користування» на платній основі за встановленими регламентами.

Доведеним фактом є й те, що будь-яка дія в процесі офіційних суспільних відносин стосовно землі та її природних ресурсів усіх категорій землі як природних об'єктів виключного права власності Українського народу і основного національного багатства, що де-юре перебуває під особливою охороною держави, особливо родючих ґрунтів, має базуватись на об'єктивному світоглядному стані їх учасників і спрямовуватись на збалансоване задоволення суспільних і власних потреб, проте, лише — в просторі загальнонаціональних інтересів, а також — адекватних інтересів місцевих громад [4].

Особливого підходу до реанімації життєвого і господарського простору шляхом конституційно-вмотивованого врегулювання внутрішніх проблем потребують позазіські (сільські) території, які зазнали антиконституційної трансформації через домінування позиції агробізнесу і, як наслідок, тотального занепаду та руйнування «села» та природних агролісоландшафтів.

На жаль, до цих проблем додалися наслідки жакливої руйнації війною на територіях, які зазнали нищівної агресії і окупації, що спричинило нові досить специфічні й дороговартісні втрати та збитки, часто — непоправні...

У цьому зв'язку, кожний освічений громадянин України як повноправний (де-юре) співзасновник держави (республіки) і співвласник землі та її природних ресурсів, особливо студентська молодь, яка закінчує ЗВО, зокрема педагогічні, (незалежно від фахового профілю освіти), має володіти (насамперед) знаннями про конституційні права щодо «землі» як головного капіталу нації, що є (має бути) незамінною основою цивілізованої і заможної життєдіяльності,

бо ж на практиці (де-факто), поки що — НІ! [5].

Нас чекає велика кропітка і нестандартна робота, особливо після перемоги, яка почалася «тут і зараз»... Різноманітні концепції, програми, плани тощо повоєнного відновлення України, розроблені на базі «швидко спечених» аналітичних записок і доповідей, за секторальним та регіональним принципом, подають певні надії, проте не враховують численні довоєнні загальнонаціональні «владні наміри» й напруження щодо врегулювання земельних відносин і природокористування як правопорядку. Для прикладу, нам невідома доля Концепції загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель, яку схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 січня 2022 р. № 70-р [6].

Однак, із вірою в «українську людяність» та в перемогу «правди і права», озброївшись багаторічним досвідом і здобутими науково обґрунтованими новими знаннями «конституційного земельного прагматизму», продовжуємо знищувати «кригу невігластва» і звільнювати простір «волі» для проявлення відкритих нами «вперше» також засад когнітивної земельної економіки (КЗЕ-законів), що діють за законами неживої і живої природи та суспільства — в правовому полі чинних земельних норм КУ.

Мета роботи — обґрунтувати першопричини багаторічного блокування «ширих намірів» української еліти в пошуку шляхів і методів формування сталого розвитку українського суспільства серед цивілізованих народів світу, в основі якого (розвитку) лежать відкриті нами правдиві знання економіко-правової сутності конституційного земельного права як відповідних чинників функціонування комфортної життєдіяльності і господарювання в процесі здійснення системного землеприродокористування, з акцентом на агросферу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Науково обґрунтованому аналізу, оцінці, прогнозуванню й моделюванню, вклю-

чаючи просторове та часове проектування, методам і механізмам бажаного раціонального використання й охорони родючих ґрунтів, водних та інших природних ресурсів, особливо в агросфері, приділяється велика увага в науковому середовищі України.

Із цієї тематики, останніми роками, з'явилося дуже багато статей (переважно в співавторстві) і тез (за наслідками «проведення» конференцій, круглих столів, переважно заочних як начебто «наукових») у зв'язку із різким збільшенням кількості здобувачів наукового ступеня: «кандидата наук», «доктора філософії», «доктора наук», а також із появою, на цій самій основі і для цього ж, нових різноманітних журналів, як «наукових» і «науково-практичних», переважно в електронному форматі, та «зарубіжних», зокрема категорії «Б», що включені до міжнародних науково-метричних баз.

Закономірно, значно побільшало досліджень і публікацій також стосовно аналізу і шляхів подолання наслідків війни, спричинених зовнішньою військовою агресією «рашизму» й окупацією Російською Федерацією Криму й частини території сходу і півдня України. Багато публікацій присвячено проблемам стану і наслідкам завданої різноманітної шкоди природним об'єктам, зокрема: ґрунтам, лісам, водним об'єктам, фауні й флорі.

На жаль, проблематика «землі» переважно зводиться до «аграрної», до обігу (ринку) земель сільськогосподарського призначення — з позиції інтересів агробізнесу. В кращому варіанті, висвітлюються результати досліджень щодо стану використання й охороною ґрунтів як ресурсу, що вважаються головним засобом виробництва і основним джерелом аграрного прибутку, а також звертається увага на інші складові ґрунту як природних, так і штучних чинників збільшення їх родючості, чи забруднення, засмічення тощо...

Для прикладу, в процесі виконання досліджень у наукових та освітніх установах (ННЦ «ІЗ НААН», Інститут механіки та автоматики агропромислового виробниц-

тва НААН, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного), провідні вчені Національної академії аграрних наук України, доктори наук, професори Камінський В.Ф., Адамчук В.В., Булгаков В.М. та Надикто В.Т. провели «Аналіз можливих агроінженерних шляхів призупинення стрімкого падіння і подальшого забезпечення збереження гумусу ґрунтів сільськогосподарського призначення», що дало можливість зробити такі актуальні висновки: «Процес збереження структури ґрунтів сільськогосподарського призначення потребує термінового прийняття технологічно-організаційних рішень у напрямі: максимального обмеження іммобілізації азоту ґрунту після загортання у нього органічних решток; систематичного контролю забезпеченості ґрунтово-поглинального комплексу кальцієм і відповідними мікроелементами; розроблення технологічних прийомів і знарядь з обробітку ґрунту, спрямованих на розпушування поверхневого шару ґрунту із мінімальною площею його контакту з повітряно-крапельним середовищем; удосконалення основ агрегування сільськогосподарських машин / знарядь із урахуванням максимально допустимого буксування колісних енергетичних засобів на рівні 15% і концептуального підходу до їх баластування щодо вимог екофільності шин; застосування показника структурності ґрунту під час визначення періодичності строків проведення оранки плугами з передплужниками або двоярусними їх аналогами; широкого практичного застосування колійної системи землеробства (*Controlled Traffic Farming*); прийняття законодавчого документа щодо конкретної відповідальності землекористувачів за рівень родючості ґрунтів сільськогосподарського призначення» [7].

Важливо, що ці вчені однозначно визнають відсутність в Україні дієвої законодавчої норми стосовно відповідальності за рівень родючості ґрунту як природного ресурсу, який конституційно задекларовано природним об'єктом права власності

Українського народу і основним національним багатством. Однак, не наголошують на приналежність земель сільськогосподарського призначення (ґрунтів) як ресурсів і як природних об'єктів — до такого права.

Відомі вчені ННЦ «Інституту ґрунтознавства та агрохімії імені О.Н. Соколовського» Балюк С.А., Шимель В.В. і Соловей В.Б., обґрутовуючи стан та завдання відновлення, охорони і управління ґрунтовими ресурсами України дійшли висновку: «Проблема раціонального використання та відновлення родючості ґрунтів, подолання їх деградації в Україні потребує нових організаційних і методичних підходів та комплексного розв'язання в системі законодавчого, нормативно-правового, нормативно-методичного, організаційного, інформаційного і технологічного забезпечення. Комплексність і взаємоузгодженість дій досягається розробленням та впровадженням нових стратегічних заходів у сфері збалансованого використання, охорони та управління ґрунтовими ресурсами з урахуванням масштабів деградації та екологічних наслідків» [8].

На жаль, у цій та й в інших численних працях науковців системи НААН, зовсім не згадується про справжнього власника «землі» — «Український народ», якому завдаються щорічні збитки, зокрема шляхом «деградації ґрунтів», які автори справедливо відносять до «сфери використання, охорони та управління ґрунтовими ресурсами». Бо ж, єдиним (справжнім) власником землі та її природних ресурсів (ґрунтів також) як природних об'єктів, які конституційно є основним національним багатством, що де-юре перебуває під особливою охороною держави, декларується, саме «Український народ», а не «користувачі...» [9].

Нами вбачається, що попит на такі «незнання» чи «невідання» вчених науковців і педагогів, у нашому випадку «здобути» (приховані) в аграрних навчальних закладах, де готують спеціалістів (магістрів), зокрема із землеробства та ґрунтознавства, формує агробізнес, який експлуатує при-

родні ресурси (грунти), вважаючи головним інтересом «одержання прибутку».

Мусимо констатувати й той факт, що на жаль, не знаходимо до цього часу наукових досліджень і відповідних публікацій, виконаних будь-ким із відомих нам численних вчених-аграріїв та економістів, окрім автора, які б розробляли науково обґрунтовані шляхи і механізми, що базувалися б на засадах чинних земельних норм КУ і, які б функціонували в когнітивній економічній системі управління економікою України — із позиції національних інтересів. Також немає у вчених-педагогів наукових праць, що розкривали б потреби тиражування здобутих автором правдивих знань у цій царині.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Інформаційну основу нашого дослідження становлять: КУ, вітчизняні та міжнародні законодавчі і нормативно-правові акти у сфері права, суспільних відносин, економіки природокористування, земельних відносин; матеріали і звіти Державної служби статистики України, Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру, архіви Інституту правотворчості та науково-правової експертизи НАН України; наявні матеріали і висновки власних наукових досліджень та практичного досвіду.

Методологічною основою дослідження було обрано діалектичну єдність і суперечливість генетичних та телеологічних засад пізнання соціально-правових явищ і понять із точки зору їх причинно-наслідкового зв'язку й взаємозалежності, історичного розвитку та функціонування; їх ціннісно-цільова структура й соціально-економічне призначення. Для виконання поставлених завдань використовували такі методи досліджень: монографічний (опрацювання наукових публікацій та статей, а також на шпальтах загальнонаціональної преси, які широко обговорювалися в громадянському середовищі, матеріалів нормативних, прогнозних і програмних документів, статистичних даних); абстрактно-логічний (тео-

ретичні узагальнення та формулювання висновків); аналізу й синтезу (обґрунтування методології системного дослідження) тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Формування сталого розвитку українського суспільства з орієнтацією на цивілізовані народи світу, на жаль, затягнулося на десятиріччя. Європейський та євроатлантичний курс задекларовано лише 7 лютого 2019 р. Потреба в радикальних змінах суспільних відносин та реальна незворотність розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу проявилась після віроломного нападу рашистів на Україну 24 лютого 2022 р.

Важливо, що здобуття перемоги, в героїчній боротьбі Українського народу з рашизмом, — за вільну і гідну життєдіяльність на власній українській землі, зобов'язує всіх нас також негайно розгорнути повсякденну системну державотворчу роботу в усьому геопросторі України, включно з розв'язанням проблем раціонального використання і охорони всіх категорій землі та її природних ресурсів, особливо в агрофері, як природних об'єктів абсолютно права власності Українського народу і основного національного багатства, що де-юре перебуває під особливою охороною держави.

За цей час нам вдалося на системній основі поглибити комплексні наукові дослідження стосовно організаційно-економічних та екологічних засад і методів збалансованого користування природними об'єктами права власності Українського народу, що базуються на повноцінній інституалізації чинних земельних норм КУ як норм прямої дії, особливо на землях сільськогосподарського призначення. Проведено апробацію здобутих знань у рамках низки науково-практичних конференцій та круглих столів, не лише Інститутів системи НААН, а також серед правничої та педагогічної спільноти.

Адже, конституційно — земля та її природні ресурси (стисло «земля»), які зна-

ходиться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є природними об'єктами права власності Українського народу і основним національним багатством, що де-юре перебуває під особливою охороною держави (ст. 13 і 14 КУ) [3]. Вони (об'єкти) складають першорядну економіко-правову позавідомчу основу (базу) сталого і прозорого функціонування країни, беручи безпосередню участь, — в усіх галузях господарювання...

Конституційно-вмотивована загальнонаціональна власність, унітарність і непорушність кордонів вказують на те, що земля та її природні ресурси як природні об'єкти — не можуть бути предметом купівлі-продажу і не підлягають відчуженню будь-ким, на користь будь-кого і в будь-який спосіб, оскільки діє конституційна норма, за якою лише «громадяни України» мають право тільки — «користування» природними об'єктами як чужою (ціле-спільною) власністю (ч. 2, ст. 13 КУ) [3] — на платній основі за встановленими регламентами (правилами), а не «володіння» і не «розпорядження» ними.

Тому, повноцінне пізнання й уявлення ролі та функцій усіх об'єктів і всіх суб'єктів земельних відносин і природокористування в Україні з позиції конституційно декларованих прав — є надвагомими передумовами для законного державотворення і відновлення історичної справедливості, особливо нині, коли українці протистоять московському «рашизму», заставивши весь світ боротися з неправдою і брехнею також у своїх державах. У цьому процесі має відіграти прогресивну роль українська молодь і їхні вчителі (викладачі)...

На превеликий жаль, практика показує, що переважна більшість, не те, що студентів, але й викладачів й самих керівників навчальних закладів та їхніх підрозділів (факультетів, кафедр, лабораторій), не усвідомлюючи, не цінуючи і не дотримуючись своїх нереалізованих конституційних засадничих прав власності стосовно «основного національного багатства», застосову-

ють гібридні прорадянські наративи, розказуючи про заможне життя в розвинутих державах Америки й Європи, де люди живуть за власною «конституцією»...

Ми вибороти свій конституційний шлях і ніхто не може заперечити його засад, хоч змагання за утвердження конституційного права триває. Зазвичай, справедливо звинувачують передусім «правників-юристів», котрі із самого початку боротьби за незалежність України монополізували право на «законотворчу роботу», готуючи і приймаючи низку антиконституційних норм, закріплюючи «відомчу монополію» на природні ресурси як природні об'єкти (кодекс про надра, лісовий кодекс, водний кодекс тощо), яка трансформувалась в корумповано-олігархічне «володіння, управління і використання» ними...

Аргументами такого твердження є очевидне антиконституційне здійснювання дотепер так званої земельної реформи в Україні, включно із надуманим обігом земель сільськогосподарського призначення (до 10 тис. га в одні руки), які базуються на розчленуванні ще в доконституційний період комуністичною більшістю (1992 р.) в гібридний спосіб (розділяй і володарюй) абсолютної власності Українського народу — на три різні форми власності на землю — «державну, колективну, приватну», що не викорінено до цього часу [10].

Насправді, олігархічний «агробізнес», своєю чергою, на такій основі заволодів надвеликими площами земельних паїв (ділянок) на землях сільськогосподарського призначення. Наразі вдалося «монобільшості» ухвалити так званий закон «про ринок землі» у вигляді Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» від 31.03.2020 № 552-IX. У цьому законі «логічно» відтерміновано введення низки правочинів і прибрано деякі наявні запобіжники під виглядом нової «земельної реформи», заклавши цілеспрямовано в назві та в окремих статтях закону термін «обіг земель сільськогосподарського призначення» замість «обіг земельних ділянок

на землях сільськогосподарського призначення» як об'єктів цивільного права.

Довершеним цинізмом антиконституційної діяльності, коли офіційно й конституційно взято курс на Європу, в якій домінують (96%) фермерські господарства із середнім розміром 18 га, в Україні з 1 січня 2024 р. вступила, згідно із зазначеним законом, надумана норма права набуття родючих угідь у власність для фізичних і юридичних осіб – «до 10 тис. га в одні руки» [11].

До таких внутрішніх проблем нині додалися жахливі та руйнівні наслідки, завдані воєнною агресією РФ, особливо на окупованих територіях, де проходили (відбуваються) бойові дії. Родючі ґрунти, водні об'єкти, ландшафти й цілі екосистеми потребують детального обстеження, прийняття відповідно обґрунтованих рішень і виконання певних робіт стосовно можливого подальшого використання всіх таких природних об'єктів, зокрема щодо розмінування, очищення, рекультивациі, ремедіациі, консервації та інших важливих кардинальних заходів із відновлення (сталого) землекористування.

До того ж в умовах гібридної глобалізації, а зараз і зовнішньої агресії, внутрішньої корупції та політичної нестабільності Україна потребує негайного безапеляційного та однозначного проявлення чинних конституційних земельних норм на користь громадян-співвласників. Особливого підходу з виправлення нинішнього стану природокористування вимагають специфічні відносини в аграрній та лісовій сферах, оскільки господарське використання відтворюваних природних ресурсів охоплює об'єкти та системи живої природи, які займають понад 85% усієї території держави. До них належать: ґрунти, тваринний світ, мікробіота, сонячна, вітрова та інша енергія, атмосфера, гідросфера, наземна рослинність та інші природні ресурси як незамінні чинники господарювання [11].

Допомагаючи Україні перемогти ворога у війні, цивілізована спільнота надає також істотну підтримку науковцям, зокрема через грантовий проєкт Національного

фонду досліджень України «Оцінювання впливу збройної агресії на стан чорноземів і розроблення заходів для прискореного відновлення родючості ґрунтів у контексті забезпечення продовольчої безпеки» конкурсу «Наука для відбудови України у воєнний та повоєнний періоди» за підтримки Програми USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО).

Щоб привернути увагу до стану ґрунтового покриву, який зазнав руйнації, механічної, фізичної, хімічної, фізико-хімічної та біологічної деградації, забруднення, засмічення внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, оцінити збитки, завдані земельному фонду та ґрунтовим ресурсам країни, а також наслідки руйнації дамби Каховської ГЕС, 5 грудня 2023 р. у рамках цього грантового проєкту в ННЦ «Інститут ґрунтознавства та агрохімії імені О.Н. Соколовського» було проведено Міжнародну науково-практичну конференцію «Ґрунтовий покрив України в умовах воєнних дій: стан, виклики, заходи з відновлення». В її роботі брали участь понад 250 учасників, з них більше 20 — із зарубіжних країн. Захід зареєстровано на Інтерактивній глобальній карті подій ФАО, присвячених Всесвітньому дню ґрунтів (World Soil Day 2023) [12].

На конференції було вказано на масштаби та інтенсивність прояву деградаційних процесів у ґрунтах України, зокрема в межах окремих територіальних громад Харківської обл., що представлено цифровими картами впливу воєнних дій на ґрунти України, Харківської обл. та Харківського р-ну, посиленні вітроерозійних процесів у зоні бойових дій, на основних методичних підходах до визначення збитків, завданих продуктивним землям України, зосереджено увагу на основних положеннях системи класифікації та оцінювання ступеня деградації ґрунтів, спричиненої бойовими діями, системи екологічного моніторингу земель сільськогосподарського призначення з використанням наземних і дистанційних методів дослідження, показано території Харківської обл., які зазнали хімічного забруднення. Визначено основні

напрями відновлення ґрунтового покриву та родючості ґрунтів на законодавчому, нормативно-правовому, нормативно-методичному рівнях з урахуванням міжнародних принципів. Запропоновано концептуально-методологічні й технологічні підходи щодо відновлення пошкоджених ґрунтів і ґрунтового покриву шляхом оптимізації структури земельних угідь, консервації деградованих і малопродуктивних земель, впровадження технологій із рекультивациі та ремедіації пошкоджених бойовими діями ґрунтів, а також технології точного землеробства тощо. Наголошено на необхідності проведення агрохімічного оцінювання та інших заходів і подано пропозиції стосовно повоєнної відбудови аграрного сектору південних регіонів України.

За підсумками конференції ухвалено Резолюцію із обґрунтованими заходами її виконання, зокрема щодо кооперації з європейськими партнерами, яку (резолюцію) рекомендовано надіслати як звернення до Ради національної безпеки і оборони України, Кабінету Міністрів України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру, Держекоінспекції України [12].

Проаналізувавши зміст запропонованих дієвих і змістовних пропозицій, переважна більшість яких уже була предметом діяльності Урядів та відповідних Міністерств і служб, ми впевнені, що рушійною силою їх реалізації може стати лише однозначна і повноцінна імплементація чинних земельних норм (імперативів) Основного Закону України як закону прямої дії, з одночасним механізмом невідвортної відповідальності перед справжнім власником.

Для цього вимагається першочергово здійснити облік і взяти на повноцінний баланс власника (громадянина України) природні об'єкти (ресурси) — всієї категорії землі, забезпечуючи роботу повноцінного функціонуючого Національного кадастру їх (природних ресурсів як природних об'єктів), зокрема Державного кадастру

ґрунтів в агроландшафтах України (Державний кадастр агросфери України), моніторингу і контролю... Водночас необхідно створити (трансформувати) відповідну позавідомчу Національну земельну установу України як загальнонаціональний інститут (Національна земельна комора України) — на кшталт Національного банку України. [13].

Такі заходи матимуть синергетичну властивість створення також передумов до безболісного усунення відомчої корумпованої монополії від прав володіння природними ресурсами, з одночасним правовим впорядкуванням кодексу про надра, лісового кодексу, водного кодексу тощо. Передбачається, що підняття на загальнонаціональний рівень врегулювання існуючих проблем, пов'язаних із експлуатацією «основного національного багатства», автоматично включатиме механізм невідвортної відповідальності перед абсолютним власником «основного капіталу нації» — «Українським народом», а не перед умовним «бюрократом». Це також дасть можливість ухвалити відповідні дієві закони, за якими на найвищому рівні врегулюватимуться відносини і наступатиме відповідальність «Іменем Українського народу», на зразок судового рішення «Іменем України» чи військової присяги «Українському народові».

Найважливішою гранню, в процесі наведення конституційного правового порядку і усвідомлення сутності громадянства (прав і обов'язків) як основи суспільних відносин і засад життєдіяльності, вважається рівень і змістовність набуття знань «про землю» на всіх етапах розвитку людини-громадянина.

Рушієм такого процесу стане реальне автоматичне набуття «статутної» (засновницької) частки кожним громадянином України (разом — Український народ), що є живим і має лише єдине громадянство (вимога ст. 4 КУ) як «співзасновником» держави «Україна» (вимога ст. 5 КУ) і повноправним «співвласником» землі та її природних ресурсів — основного національного багатства. Розмір частки спів-

власника становитиме, для початку (з моменту офіційного старту розробленої нами загальнонаціональної програми «Звершення земельної реформи в Україні: нова парадигма»), — в еквіваленті понад 200 тис. дол. США, що фіксується на спеціальному особистому рахунку кожного.

З огляду на це, потребують негайного «просвітлення» навчальні програми (підручники, лекції, семінари і роботи) — в усіх навчальних закладах України, в яких тиражуються знання пов'язані із «земельним» та «аграрним» правом, де замість конституційної норми «земля, її надра...» продовжують звужено застосовувати чинник «земельний ресурс», «аграрний ресурс», а фактично мається на увазі «грунт» (можливо «педосфера») чи «родючі угіддя».

До того ж ми не знайшли жодного навчального курсу, особливо в аграрних закладах вищої освіти, який би чітко і однозначно розвінчував роль, запровадженої прокомуністичною владою в 1992 р., «колективної власності на землю» і розкривав би справжню сутність української конституційної норми «земля та її природні ресурси» (стисло «земля») як об'єкта права власності Українського народу і основного національного багатства. В цьому разі, викладачі та студенти залишаються в полоні впливу «комуни» і «вірять» у те, що лише «грунт» декларується «основним національним багатством», а «надра», водні та інші природні ресурси не є таким «багатством», бо ж конституційна норма (ч. 1 ст. 14 КУ) звучить: «земля є основним національним багатством...».

Виклики сьогодення вимагають, насамперед, цілеспрямованого втілення правдивих знань, що ґрунтуються на чинному конституційному «праві», оскільки «скалічене» суспільство, особливо активна молодь, яка захищає українську землю, прагне відчутти цю гарантовану національну істину.

На жаль, не знаходимо жодного наряду на таку потребу в наукових працях науковців-педагогів, навіть провідного в Україні Національного університету біоресурсів і природокористування України,

зокрема в фундаментальній статті «Вища аграрна освіта в Україні: виклики часу». В останній автори дійшли висновку: «Досвід, здобутий у вітчизняних аграрних закладах освіти, свідчить, що система ступеневої підготовки надає широкі можливості для задоволення освітніх потреб людини, вихідців з села, підвищує гнучкість і всебічність підготовки фахівців, рівень їхнього соціального захисту відповідно до економічних змін та потреб ринку праці, забезпечує здобуття бажаної кваліфікації або її підвищення за обраним напрямом професійного спрямування.

Ці та інші виклики науково-педагогічна громадськість, уряд, парламент, академії наук мусять ураховувати в повсякденному житті. Потрібно посилити якість мереж Інтернету, сконцентруватися на побудові соціальних науково-освітніх програм, платформ, на створенні віртуальних технологій та ін. Взаємодія Президії Національної академії аграрних наук України з Асоціацією аграрних закладів освіти, колективами університетів і науково-дослідних інститутів здатна помітно поліпшити якість освітнього процесу, спільної науково-дослідної, інноваційної діяльності.

Аграрний сектор економіки, природоохоронна, екологічна діяльність потребують реальної уваги та переосмислення, серйозної підтримки як з боку держави, науковців, так і вітчизняного бізнесу. Це одне з першочергових завдань» [14].

Щодо нашого переконання, в такому існуючому гібридному середовищі невігластва, деградації, безправності та протистояння цивілізованому розвитку конституційної держави з боку антиукраїнської олігархічної системи, виникла потреба в розблокуванні спротиву, саме в конституційний спосіб, — шляхом надання чесним Конституційним Судом України справедливого офіційного тлумачення (очікуваного рішення) сутності положень чинних статей 13 і 14 КУ в системному зв'язку з іншими нормами статей Основного Закону України. На жаль, такого роз'яснення наразі немає дотепер, що гальмує прискорене прозоре правове виправлення наявних

фальшувань «українськими законотворцями» конституційних прав, починаючи з абсолютної власності Українського народу на землю та її природні ресурси як на природні об'єкти, зокрема й застосованої в Земельному (ст. 79) [15] та Цивільному (ст. 373) [16] кодексах України надуманої антиконституційної норми «поширення»...

Дивує й те, що для виправдання такого «узаконеного» фальшу, більшість чиновників органів державної влади (законодавча, виконавча, судова) та органів місцевого самоврядування, разом з окремими вченими і їхніми вчителями, посилаючись лише на фрагмент статті 68 КУ: «Незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності», забувають про принцип презумпції знання норм права, за якими норми Основного Закону України — є нормами прямої дії. До речі, ця сама 68-ма стаття КУ спочатку декларує: «Кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей».

Тому, на сучасному етапі потреби повоєнного відновлення і становлення на шлях євроінтеграції та подальшого розвитку українського суспільства, — система управління збалансованим природокористуванням, яка охоплює майже всі сфери життєдіяльності, повинна базуватися на комплексному соціально орієнтованому еколого-екологічному принципі взаємодії суспільства і природи. Критерієм ефективності такої взаємодії як сталої господарської діяльності, в результаті державного управління і контролю має фігурувати ефект одержання максимально можливої вигоди, насамперед, на користь національних інтересів, — при обов'язковому і повноцінному практичному функціонуванні динамічної рівноваги всіх екосистем у конкретних умовах і всієї держави — загалом. Механізм такого логічного алгоритму криється в першорядній системній та повноцінній інституалізації чинних конституційних земельних правах Українського народу [17], на базі правдивих знань конституційного земельного прагматизму як основи сталого природокористування в Україні.

ВИСНОВКИ

Першопричиною багаторічного блукання української «еліти» в пошуку шляхів і методів формування сталого розвитку нової суверенної української держави, серед цивілізованих народів світу, виявилась гібридна маніпулятивна прорадянська система знань «відомчої монополії», яка укорінилась в науковому і педагогічному середовищі України і плавно переросла в «корумповано-олігархічну» систему заінтересованості в усьому просторі суспільних відносин. На такій базі комуністична більшість Верховної Ради України ще в 1992 р. (у доконституційний період) у гібридний спосіб (розділяй і володарюй) самочинно розчленувала землю та її природні ресурси, яка є абсолютну власність Українського народу, — на три різні форми власності «на землю» (державну, колективну і приватну). На жаль, здійснена так звана земельна реформа в Україні на базі «колективної власності на землю» не введена в конституційне поле до цього часу, а навпаки продовжується в антиконституційний спосіб шляхом запровадження обігу земель сільськогосподарського призначення (до 10 тис. га в одні руки).

Для подолання наявних внутрішніх проблем у сферах пов'язаних із земле-природокористуванням як основою формування і функціонування комфортної життєдіяльності українців, вимагалось і вимагається невідкладно і однозначно здійснити повноцінну імплементацію чинних земельних норм Основного Закону України як закону прямої дії. Одночасно необхідно здійснити облік і взяти на повноцінний баланс власника (громадян України) природні об'єкти (ресурси), зокрема ґрунти, — в загальнонаціональній земельній установі, створеній на кшталт Національного банку України.

Надважливою першочерговою дією (субстанцією) як чинником наведення правопорядку в українській дійсності є правдиві знання економіко-правової сутності конституційного земельного прагматизму, де автоматично набувається «статутна» (засновницька) частка кожним громадянином України (разом — Український народ), що

є живим і має лише єдине громадянство як «співзасновником» держави «Україна» і повноправним «співвласником» землі та її природних ресурсів — основного національного багатства. Розмір частки такого співвласника становитиме для початку в еквіваленті понад 200 тис. дол. США, що фіксується на спеціальному особистому рахунку кожного. Доведено, що наявність особистої частки в капіталі нації стане рушієм процесу проявлення громадянських прав — де-юре і де-факто.

Вимагається, щоб кожний освічений громадянин України як повноправний (де-

юра) співзасновник держави (республіки) і співвласник землі та її природних ресурсів, особливо студентська молодь, яка закінчує заклади вищої освіти, зокрема аграрні, (незалежно від фахового профілю освіти), — володіли знаннями про конституційні права стосовно «землі» як головного капіталу нації, що є незамінною основою цивілізованої і заможної життєдіяльності кожного. Адже, правдиві знання — згенеровані наукою, тиражовані освітою і загартовані практикою наближають цілковиту перемогу на нашому внутрішньому фронті, — також...

ЛІТЕРАТУРА

- Butlin, John. Our common future. By World commission on environment and development. (London, Oxford University Press, 1987, pp. 383 £5.95.). *Journal of International Development*. 1989. Т. 1. № 2. Р. 284—287.
- Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. № 55-XII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/55-12>.
- Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.
- Ковалів О.І. Алгоритм методологічних аспектів природокористування в Україні як конституційно вмотивовані вимоги сьогодення. *Агроекологічний журнал*. 2023. № 4. С. 15—27. DOI: <https://doi.org/10.33730/2077-4893.4.2023.293634>.
- Ковалів О.І. Конституційні знання про власність «на землю» — базові засади заможної життєдіяльності в Україні. *Актуальні дослідження сусільних наук: матеріали Х Всеукр. наук.-прак. конф. (м. Умань, 28 берез. 2024 р.)*. Умань. С. 303—308.
- Концепції загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель: розпорядження від 19.01.2022 р. № 70-р. Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70-2022-%D1%80#Text>.
- Камінський В.Ф., Адамчук В.В., Булгаков В.М., Надикто В.Т. Агроінженерні підходи щодо збереження родючості ґрунтів. *Вісник аграрної науки*. 2021. № 11 (824). С. 5—16. DOI: <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202111-01>.
- Балюк С.А., Шимель В.В., Соловей В.Б. Про стан та завдання відновлення, охорони і управління ґрунтовими ресурсами України. *Вісник аграрної науки*. 2024. № 2 (851). С. 5—10. DOI: <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202402-01>.
- Ковалів О.І. Головна неврегульована в Україні передумова погіршення якісного стану природних об'єктів. *Збалансоване природокористування*. 2020. № 4. С. 5—16. DOI: <https://doi.org/10.33730/2310-4678.4.2020.226618>.
- Ковалів О.І. Дискурс стану наукових досліджень із питань врегулювання земельних відносин в агросфері України. *Збалансоване природокористування*. 2024. № 1. С. 12—22. DOI: <https://doi.org/10.33730/2310-4678.1.2024.302615>.
- Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення: Закон України від 31.03.2020 р. № 552-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#top>.
- Балюк С.А., Шимель В.В. Ґрунтовий покрив України в умовах воєнних дій. *Вісник аграрної науки*. 2024. № 1 (850). С. 79—82.
- Ковалів О.І. Синтез правових аспектів як методологічних засад земель-природокористування, що ґрунтуються на чинних земельних нормах Конституції України. *Збалансоване природокористування*. 2023. № 1. С. 18—27. DOI: <https://doi.org/10.33730/2310-4678.1.2023.278534>.
- Ніколаєнко С.М., Ніколаєнко М.С. Вища аграрна освіта в Україні: виклики часу. *Вісник аграрної науки*. 2021. № 12 (825). С. 5—17. DOI: <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202112-01>.
- Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
- Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page>.
- Ковалів О.І. Особливості конституційних імперативів збалансованого користування природними об'єктами в агросфері України. *Збалансоване природокористування*. 2023. № 4. С. 26—36. DOI: <https://doi.org/10.33730/2310-4678.4.2023.292712>.

REFERENCES

- Butlin, John (1989). Our common future. By World commission on environment and development. (London, Oxford University Press, 1987, pp. 383 £5.95.).

- Journal of International Development*, 1, 2, 284–287 [in English].
2. Deklaracija pro derzhavnyj suverenitet Ukrainy № 55-XII vid 16 lypnja 1990 roku [Declaration on State Sovereignty of Ukraine № 55-XII of July 16, 1990]. (1991). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/55-12> [in Ukrainian].
  3. Konstytucija Ukrainy [The Constitution of Ukraine]. (1996). *Vidomosti Verkhovnoi Rady — Information of the Supreme Council of Ukraine*, 30 [in Ukrainian].
  4. Kovaliv, O.I. (2023). Alghorytm metodologichnykh aspektiv pryrodokorystuvannja v Ukraini jak konstytucijno vmotyvovani vymogyh sjoghodennja [Algorithm of methodological aspects of nature management in Ukraine as constitutionally motivated requirements of today]. *Aghroekologichnyj zhurnal — Agroecological journal*, 4, 15–27. DOI: <https://doi.org/10.33730/2077-4893.4.2023.293634> [in Ukrainian].
  5. Kovaliv, O. (2023). Konstytucijni znannja pro vlasnistj «na zemlju» — bazovi zasady zamozhnoji zhyttjedijalnosti v Ukraini [Constitutional knowledge about property «on land» is the basic principles of a prosperous life in Ukraine]. *Aktualjni doslidzhennja: materialy X vseukrains'koyi naukovy-praktychnoi konferentsii [Aktualjni doslidzhennja suspilnykh nauk: X All-Ukrainian Scientific and Practical Conference]*. (pp. 303–308). Umanj [in Ukrainian].
  6. Konceptiji zaghaljnoderzhavnoji ciljovoji prohramy vykorystannja ta okhorony zemelj: rozporjadzhennja vid 19.01.2022 [Concepts of the national target program of land use and protection: order of 19.01.2022]. (2022). *Kabinet Ministriv Ukrainy — Cabinet of Ministers of Ukraine*, 70-p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70-2022-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
  7. Kaminsky, V.F., Adamchuk, V.V., Bulgakov, V.M. & Nadykto, V.T. (2021). Aghroinzhenerni pidkholdy shhodo zberezhennja rodjuchosti gruntiv [Agroengineering approaches to preserving soil fertility]. *Visnyk aghrarnoji nauky — Herald of Agrarian Science*, 11 (824), 5–16. DOI: <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202111-01> [in Ukrainian].
  8. Balyuk, S.A., Shimel, V.V. & Solovej, V.B. (2024). Pro stan ta zavdannja vidnovlennja, okhorony i upravlinnja gruntovymy resursamy Ukrainy [About the state and tasks of restoration, protection and management of soil resources of Ukraine]. *Visnyk aghrarnoji nauky — Herald of Agrarian Science*, 2 (851), 5–10. DOI: <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202402-01> [in Ukrainian].
  9. Kovaliv, O. (2020). Gholovna nevrehuljovana v Ukraini peredumova poghirshennja jakisnogho stanu pryrodnykh ob'ektiv [The main unregulated in Ukraine prerequisite for the deterioration of the quality of natural objects]. *Zbalansovane pryrodokorystuvannja — Balanced Nature Management*, 4, 5–16. DOI: <https://doi.org/10.33730/2310-4678.4.2020.226618> [in Ukrainian].
  10. Kovaliv, O.I. (2024). Dyskurs stanu naukovykh doslidzhenj Iz pytanj vrehuljuvannja zemeljnykh vidnosyn v aghrosferi Ukrainy [Discourse on the state of scientific research on the regulation of land relations in the agricultural sphere of Ukraine]. *Zbalansovane pryrodokorystuvannja — Balanced Nature Management*, 1, 12–22. DOI: <https://doi.org/10.33730/2310-4678.1.2024.302615> [in Ukrainian].
  11. Pro vnesennja zmin do dejakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shhodo obighu zemelj siljsjokhospodarsjckogho pryznachennja: Zakon Ukrainy vid 31.03.2020 [On amendments to some legislative acts of Ukraine regarding the circulation of agricultural land: Law of Ukraine from March 31st, 2020]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — Information from the Verkhovna Rada of Ukraine*, 552-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#top> (дата звернення: 14.04.2024) [in Ukrainian].
  12. Balyuk, S.A. & Shimel, V.V. (2024). Gruntovyj pokryv Ukrainy v umovakh vojenykh dij [Soil cover of Ukraine in the conditions of military operations]. *Visnyk aghrarnoji nauky — Herald of Agrarian Science*, 1 (850), 79–82 [in Ukrainian].
  13. Kovaliv, O.I. (2023). Syntez pravovykh aspektiv jak metodologichnykh zasad zemle-pryrodo-korystuvannja, shho gruntujutsja na chynnykh zemeljnykh normakh Konstytuciji Ukrainy [Synthesis of legal aspects as methodological foundations of land-nature-use, based on the current land norms of the Constitution of Ukraine]. *Zbalansovane pryrodokorystuvannja — Balanced Nature Management*, 1, 18–27. DOI: <https://doi.org/10.33730/2310-4678.1.2023.278534> [in Ukrainian].
  14. Nikolayenko, S.M. & Nikolayenko, M.S. (2021). Vyshha aghrarna osvita v Ukraini: vyklyky chasu [Higher agricultural education in Ukraine: challenges of the times]. *Visnyk aghrarnoji nauky — Herald of Agrarian Science*, 12 (825), 5–17. DOI: <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202112-01> [in Ukrainian].
  15. Zemeljnyj kodeks Ukrainy vid 25.10.2001 [Land Code of Ukraine from October 25th, 2001]. (2021). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — Information from the Verkhovna Rada of Ukraine*, 2768-III. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> [in Ukrainian].
  16. Cyvilnyj kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 [Civil Code of Ukraine from January 16th, 2003]. (2003). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — Information from the Verkhovna Rada of Ukraine*, 435-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page> [in Ukrainian].
  17. Kovaliv, O.I. (2023). Osoblyvosti konstytucijnykh imperatyviv zbalansovanogho korystuvannja pryrodnymy ob'ektamy v aghrosferi Ukrainy [Peculiarities of the constitutional imperatives of balanced use of natural objects in the agricultural sector of Ukraine]. *Zbalansovane pryrodokorystuvannja — Balanced Nature Management*, 4, 26–36. DOI: <https://doi.org/10.33730/2310-4678.4.2023.292712> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції журналу 27.04.2024